

CAPITOLUL I

Epoca clasică

Poate că nu există în vechea lume clasică o altă regiune, care să fi reunit în chip mai unitar și mai armonios calitățile de inițiativă elenică cu soliditatea organizatoare a ordinii romane, ca în Dobrogea, această veche „Scythia minor”. Și nu există o a doua regiune în care toată munca societăților moderne să fi fost mai puțin capabilă de a face să se uite acest caracter greco-roman care, dacă nu e reamintit de ruinele dela dața pământului, de monumentele păstrate în toată plenitudinea frumoaselor lor linii, este împregnat totuși până și în aspectul acestui pământ, ce pare el însuși o creațiune a reprezentanților antichității civilizate.

Dobrogea a făcut parte mai întâi din domeniul de colonizare al Ellenilor și anume din acela care fu creat de prima mișcare a acelei vieți active a Ioniei, care simția nevoia de a radia peste tot pământul. Callatis și Tomis prezintă, în originea și dezvoltarea lor, în rivalitatea lor fecundă, antagonismul creator al Ionienilor și Dorienilor. Luarea în stăpânire a litoralului pornise de la Byzanț și înainta prin Odessos și Dionysopolis spre Olbia, pe lisierea acelei lumi barbare, unde cerealele din interior și blănurile nordului așteptau punerea lor în valoare de către negustorul călător. Istria, în apropierea gurilor Dunărei, ale căror taine ea părea că vine să le sondeze, este ca o icoană a acelei neobosite curiozități pentru care știința și comerțul se înfrățeau intim într-una și aceeași impulsivitate a sufletului. Și această explorare ce răsplătește o vedem urcându-se prin Troesmis – Iglița la Axiopolis – Cernavodă¹ pentru a atinge, în sfârșit, la Durostorul Romanilor (Siliștră), al cărui nume amintește originea sa celtice, un alt teritoriu de colonizare, unde energia elenică se opria în fața permanentei îndărătnice a Thracilor

¹ Adăoși Halmyris lângă lacul Razim și Aegyasna – Tulcea.

băștinași și în fața înaintării barbarilor din Alpi, așteptând opera cuceririi romane, creatoarea de orașe în locuri cu însemnătate militară, pe unde nu existau urmele vreunui trecut.

Lucrările arheologilor români, un Tocilescu, un Sutzo, un Pârvan (în *Analele Academiei Române*, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII) ne permit a cunoaște, de multe ori cu multă claritate, această viață de un caracter cultural cu totul superior, a cărei continuare nu poate fi de loc căutată în rătăcirile hordelor turanice și în așezările trecătoare ale șefilor de bandă, totdeauna în așteptarea unei nouă prăzi. Dacă vechiul element grec, care colonizase coasta, s-a risipit în timpul marilor furtuni devastatoare ce au cercetat aceste regiuni, lăsând cel mult acea populație de limbă turcă, dar de religie creștină, cari sunt Găgăuții, supuși de curând unei noi desnaționalizări din partea statului bulgar contemporan² cu numeroșii descendenți ai acelor cari reprezentaseră civilizația politică a Romanilor. Acești soldați țărani nu simțiau ca Grecii, nevoia de a părăsi o țară al cărei comerț, cu totul decăzut, nu mai putea îmbogăți pe intermediari. Ca și în alte ținuturi, ei persistară în părăsire și sărăcie.

Și constatările precise ale d-lui Pârvan, în cursul lucrărilor sale laborioase pe care le-a întrerupt un războiu pustiitor, au arătat destul că dominația romană nu se mărginea numai în a stabili funcționari în bogatele orașe grecești, care, autonome, păstraseră totul din marele lor trecut prosper: ordinea municipală, obiceiurile populare, arta, de un caracter așa de lesne de recunoscut, limba decretelor și inscripțiilor –, sau în a trimite în ele exilați ca Ovidius, desgustat de această viață provincială, pe jumătate barbară, care-l înconjura din toate părțile, sau, în fine, a stabili posturi militare destinate a păzi frumoasele drumuri mari pe care le-a așternut; ci dominația romană îndeplinea și această îndoită funcțiune etnică: de a stabili mai întâi coloniști sosiți din diferitele regiuni romane sau romanizate, veterani, aventurieri, căutători de noroc, așa precum se

² Cf. «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale», II p. 240 și urm.

aflau totdeauna pe urma armatelor apoi de a atrage, prin posibilitatea unui câștig superior, precum și prin garanția unei protecții mai apropiate și mai eficace – căci nu trebuie să uităm că Valahia răsăriteană și Moldova erau pentru Imperiu teritorii de influență și nu teritorii de dominațiune, – pe Dacii mai mult sau mai puțin romanizați de pe țărmul stâng al fluviului. Acești coloni de altfel nu făceau altceva decât să reia drumul pe care urmaseră pe vremea glorioasei lor independențe cuceritoare sub steagurile regelui Burebista, care le-a purtat până la țărmul Mării, la Dionysopolis.

Au fost deci, în acești „vici” și „pagi”, aceste centre rurale, având existență continuă, pe care săpăturile ne îngăduie a le urmări, trei specii de Romani, dintre care cele două din urmă trebuiau să rămâie legate de pământul pe care-l lucrau: funcționari în misiune sau militari în trecere, mai întâi; apoi, în al doilea rând, coloniști ai Statului sau aventurieri și, în al treilea rând, acești muncitori, cari nu făceau altceva decât să părăsească un țărm al marelui fluviu pentru celălalt. Acesta a fost singurul aport fundamental de populație romană sau romanizată, căci partea răsăriteană a Moesiei, mai mult grecească și mai favorizată chiar și de climă nu oferia un prisos pentru expansiunea spre nordul rece, aspru și barbar. Această Scythie minoră a geografilor, cari își reaminteau, numind-o astfel, pe vechii regi sciți din sec. III cu reședința prin părțile de la Callatis, ale căror monezi le-a studiat d-l Sutzó și cari au exercitat o stăpânire trecătoare, cu totul exterioară, asupra cetăților elenice (Kanites, Tanusa, Charaspes, Acrosas, Sarias³), avea un caracter diferit după calitatea etnică a națiunilor amestecate în dezvoltarea sa: ea era, pentru rasa greacă, un inel din cingătoarea de colonii în periplul Pontului Euxin; pentru Imperiu, o continuare a Moesiei spre nord; dar, pentru populația rurală, ea era numai celălalt țărm al Dunărei tracice, deja colonizat și romanizat.

Prin urmare, de o parte și de alta a fluviului se menține, dealungul veacurilor tulburi, aceeași populație, indigenă și, prin

³ Vezi „Bulletin de la section historique de l'Académie Roumanie” III, p. 263 și urm.

aceasta chiar, nestrămutată, ai cărei reprezentanți, transformați prin civilizația romană, care le-a amestecat chiar și sângele și într'un chip esențial, dar rebel oricărei alte influențe care nu s'ar fi oprit numai la suprafața politică, sunt Românii de astăzi. Anterioară în forma sa barbară, chiar și Sciților, ale căror fundațiuni regale sunt numai niște simple încercări fără trăinicie către sud; nutritoare, prin munca sa, a Grecilor stabiliți pe coastă, pentru a pune în circulație produsul mâinilor lor robuste, ea a supraviețuit, întărită prin tot ceea ce Roma le-a putut da, chiar gloriei și declinului Imperiului. Iar invaziile, care au distrus orașele, n-au făcut decât să ceară, în trecere, tributul și prada lor acestor sate, eterne pentru că puteau totdeauna să se refacă.

CAPITOLUL II

Dobrogea în evul-mediu până în epoca lui Dobrotici

S'au găsit în ruinele centrelor odinioară înfloritoare ale Dobrogei urme ale invaziei slave, care le-a distrus după o lungă rezistență, de care dă încă mărturie starea zidurilor, schimbările ce li s'au adus pentru a le face mai proprii apărării⁴. Dar până la sfârșitul sec. VII, când apără un nou inamic, a cărui operă de devastare fu mai deplină, vechile cetăți elenice, devenite simple castele protectoare, rezistară asalturilor, grație mai ales acelor măsuri de reconstrucție pe care le-a luat Justinian. Și, pentru că e chestiune de aceste lucrări, trebuie să ținem seama de faptul că ele s-au întins mai cu seamă pe cele două laturi ale Dunărei și că, prin urmare, Dobrogea era cuprinsă încă odată în această unitate geografică, etnografică și politică din care în chip natural face parte.

Aceste întărituri nu puteau trăi, – ca acelea care le-au înlocuit mai târziu, în alte locuri, în epoca Turcilor, – dacă o întregă fâșie de teren înconjurător nu le-ar fi servit pentru aprovizionare. Trebuie, prin urmare, să admitem că locuitorii cu ocupațiuni rustice se aflau de jur împrejur. De unde puteau veni acești țărani agricultori ? Erau ei Slavi? Dar tocmai împotriva acestor Slavi, distrugători și năvălitori, ridica Imperiul noua sa cingătoare defensivă și chiar în sec. VII oștile Împăratului Mauriciu treceau Dunărea ca să-i lovească în câmpiile, bălțile și pădurile nestrăbătute ale Valahiei vecine. Dacă apărătorii hotarului n-ar fi găsit o populație statornică, de multă vreme fixată pe solul acestei provincii, ei ar fi lucrat ca Turcii mai târziu, cari nu s-au mărginit numai să înzestreze fiecare din cetățile lor cu o zonă de sate

⁴ Procopius: De aedificiis, p. 283.

creștine, ci au avut și grija ca, acolo unde creștinii lipsiau, să stabilească colonii de supuși credincioși, pentru a le încredința paza drumurilor strategice care, și în epoca lor, străbăteau Dobrogea. Cu atât mai mult, cu cât acesta era un sistem obișnuit la Bizantini, cari stabiliră la Philippopole, în mijlocul Grecilor și Bulgarilor ortodocși, Armeni eretici, constrânși a-și părăsi vechile lor căminuri asiatice și cari făcură, în schimb transplantări în masă, de Sclavi mai întâi, de Valahi mai apoi, în acea Anatolie pe care războaiele aproape o despopulaseră.

Cu toate acestea nu găsim nici o infiltrație streină în acest ținut și trebuie să admitem, deci, că vechii locuitori se mențineau, tari prin dreptul lor și sprijiniți pe o tradiție de mai multe ori seculară.

Alături de această populație consacrată muncii pământului, se află cu toate acestea și o alta⁵. Cel puțin o parte din Daci se compuneau din păstori, pe când congenerii lor, Geții se consacrau lucrării câmpului și – s-o spunem în paranteză – aceasta a fost poate cauza pentru care s-a făcut deosebirea între cele două ramuri ale rasei tracice de la Dunăre și din Carpați. Din cele mai vechi timpuri păstorii aceștia, strămoși îndepărtați ai Mocanilor de astăzi și frați ai acelora cari au dat, în urma altui amestec, populația „vlahă” din Pind și din Balcani, porniau, la date nestrămutate, de pe înaltele plaiuri carpatice pentru a căuta în lunca acoperită de bălți a Dunărei pășunile necesare oilor lor. Ei se coborau, întrucât documentele istorice ne permit a-i urmări, și în această Dobroge, până la malurile Mării, unde rătăceau în lunile de iarnă, iar unii dintre dânșii înaintau și mai departe, până la țărmul Chersonesului antic.

Dar, prin transhumanța lor, ei nu fac decât să constate o altă înfățișare a unității dintre cele două țărmuri ale Dunărei, care în această provincie este mai pronunțată decât spre latura Bulgariei. Administrația imperială îi trata, fără îndoială, în acelaș fel ca și pe congenerii lor balcanici, cerându-le dijma de la vite și ceva daruri

⁵ D-l. G. Murgoci ne amintește în această chestiune studiile d-lui de Martonne.

pentru funcționari, împărțindu-le în schimb privilegiile pentru șefii lor. Nu era nici un motiv ca această orânduire, priincioasă pentru ambele părți, să fi avut un sfârșit, căci considerațiunile moderne, economice, politice și naționale, care se ridică astăzi împotriva transhumanței, nu existau.

Nu trebuie să uităm nici pe pescari. Cei cari se îndeletnicesc astăzi cu această ocupație în deltă sunt Rușii sectari, Lipovenii. Cu toate acestea se poate data instalarea lor, care este cu totul recentă, provocată de măsurile luate din vechea lor patrie contra rascolnicilor. Predecesorii lor cei mai vechi trebuie să fi fost pescarii greci, dar ei dispărură odată cu prosperitatea cetăților ai căror locuitori erau. Desigur că locul lor îl luă agricultorii din interior, ceea ce era cu atât mai cu putință, cu cât ei erau dunăreni prin excelență, cumulând cele două ocupații și fiindcă o populație de pescari, de origină tragică, apoi tracoromană, se întâlnește în fiecare epocă pe malurile marelui fluviu; centrul de pescari de la Turtucaia, compus aproape exclusiv din români, până la fundarea unui principat al Bulgariei, era un document înainte de ultimele evenimente și de masacrele și exodul pe care ele l-au provocat.

Astfel deci, în satele ce continuau vechii „vici”, în așezările trecătoare ale păstorilor dela munte, în colibe pescarilor de pe maluri găsim deopotrivă o populație, care nu putea fi decât românească, în noua ei fizionomie etnică pe care o luase în cursul dezvoltării sale. Ea era complet despărțită de lumea cu totul distinctă a barbarilor stepei cari, amenințând Imperiul, se numiau bulgari, apoi Pecenegi, Maghiari, – supraviețuire a vechilor Huni și Avari, – prin larga întindere de bălți nestrăbătute ale Deltei. Dar, la un moment dat, intervenția bizantină, – lupte între horde și Imperiali, – făcu ca Bulgarii, după o înfrângere bizantină, să treacă pe acest teritoriu roman al Dobrogei.

Am descris într-o lucrare anterioară, această imigrare de pradă în chipul următor:

Asparuh vine să jefuiască în Scythia minoră. Imperialii încearcă un contraatac, trecându-și infanteria „prin regiunea ce se